

Κεφάλαιο Ε: Συνέπειες

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, η μεγαλύτερη σύγκρουση απ' όλες όσες σημάδεψαν την ιστορία της ανθρωπότητας, άφησε πίσω του αναρίθμητα βαθιά και ανεξίτηλα ίχνη. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να αναδείξει καλύτερα κάποιες από τις συνέπειες του πολέμου, παρουσιάζοντας πηγές που μας δίνουν πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των νεκρών και των τραυματιών αυτής της τρομερής σύγκρουσης, τις αναγκαστικές μεταναστεύσεις που συνέβησαν κατά τη διάρκεια και μετά τη λήξη του πολέμου και τα σημάδια των πολιτικών αλλαγών στις περισσότερες χώρες της περιοχής κατά την περίοδο που ακολούθησε τον πόλεμο.

Εξαιτίας τού αναπόφευκτα περιορισμένου χώρου που έχουμε εδώ, ορισμένες από τις συνέπειες του πολέμου θίγονται επιγραμματικά ή αποσιωπούνται. Αυτό ισχύει για ζητήματα όπως: οι αλλαγές στην εθνική δομή των πληθυσμών, οι καταστροφές που έφερε ο πόλεμος και η μεταπολεμική ανοικοδόμηση, η τιμωρία μετά τον πόλεμο των συνεργατών του κατακτητή, οι πολιτικές αλλαγές που ακολούθησαν τον πόλεμο και η περίπτωση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα.

Ι. Απώλειες και θύματα του πολέμου

E-1. Ο Εμβέρ Χότζα αγορεύει στην ειρηνευτική συνδιάσκεψη του Παρισιού σχετικά με τις ανθρώπινες απώλειες και τις υλικές ζημιές που προκλήθηκαν στην Αλβανία

«Οι θυσίες του λαού μας ήταν τεράστιες. Από έναν αρχικό πληθυσμό ενός εκατομμυρίου ανθρώπων υπήρξαν 28.000 νεκροί, 12.600 τραυματίες, 10.000 πολιτικοί κρατούμενοι που στάλθηκαν στην Ιταλία και τη Γερμανία και άλλες 35.000 που υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστικά έργα. Από τις δύομισι χιλιάδες πόλεις και οικισμούς της Αλβανίας, οι οκτακόσιοι πενήντα ερειπώθηκαν ή καταστράφηκαν ολοσχερώς. Όλες οι επικοινωνίες, όλα τα λιμάνια, όλα τα ορυχεία και οι ηλεκτρικές εγκαταστάσεις καταστράφηκαν, η γεωργία και η κτηνοτροφία μας λεηλατήθηκαν και

ολόκληρη η εθνική μας οικονομία ρημάχτηκε. Από την άλλη πλευρά, ο εχθρός είχε τις εξής απώλειες: 53.639 Ιταλοί και Γερμανοί σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν, περίπου εκατό άρματα μάχης και τεθωρακισμένα αυτοκίνητα βγήκαν εκτός μάχης, 1.334 πυροβόλα και όλμοι, 1.934 φορτηγά και 2.855 πολυβόλα καταλήφθηκαν ή καταστράφηκαν, για να μην αναφέρουμε τα τουφέκια, τα πυρομαχικά και τα εφόδια που καταστράφηκαν ή απαλλοτριώθηκαν.

James O'Donnel, σ. 227.

Είναι αυτή η πηγή απολύτως αξιόπιστη; Εξηγήστε την άποψή σας.

Πίνακες

1. Ο αριθμός των νεκρών στη Γιουγκοσλαβία κατά εθνικότητες

Εθνικότητα	Κοζονίτς (1985)	Žerjavić (1989)
Σέρβοι	487.000	530.000
Μαυροβούνιοι	50.000	20.000
Κροάτες	207.000	192.000
Μουσουλμάνοι	86.000	103.000
Σλοβένοι	32.000	42.000
Μακεδόνες	7.000	6.000
Άλλοι	145.000	134.000
Σύνολο	1.014.000	1.027.000

Žerjavić, σ. 14, 57.

Κ Η πρώτη εκτίμηση του αριθμού των θυμάτων του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στη Γιουγκοσλαβία είναι αυτή που παρουσιάστηκε στην έκθεση της Επιτροπής Αποζημιώσεων της γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης. Συντάκτης της ένας φοιτητής μαθηματικών (!), ο Βλάντετα Βούτσκοβιτς, στον οποίο ανατέθηκε η εκτέλεση αυτού του δύσκολου έργου μέσα σε προθεσμία δυο εβδομάδων, μαζί με την εντολή «ο αριθμός να είναι εξαιρετικός και επιστημονικά και στατιστικά θεμελιωμένος». Η εκτίμησή του για τις *δημογραφικές απώλειες* (οι οποίες συμπεριλαμβάνουν μαζί με τα άτομα που σκοτώθηκαν στον πόλεμο, την πτώση της γεννητικότητας που προκλήθηκε από τον πόλεμο και την αποδημία) έφτανε τα 1,7 εκατομμύρια άτομα, αλλά στην τελική έκδοσή της μελέτης του αυτός ο αριθμός αναφέρεται σε *θύματα*, λέξη που γενικά θεω-

ρούνταν ότι εννοούσε άτομα που σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Ο πίνακας που παρατίθεται παραπάνω, βασίστηκε στις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις του Μπόγκολιουμπ Κότσοβιτς και του Βλαντιμίρ Ζέρζαβιτς (ενός σέρβου κι ενός κροάτη συγγραφέα). Η ακρίβεια αυτών των στοιχείων εξακολουθεί να βρίσκεται υπό εξέταση. Για παράδειγμα, το Σλοβενικό Ινστιτούτο Σύγχρονης Ιστορίας διεξάγει μια έρευνα η οποία, μολονότι δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, έχει ήδη καταδείξει ότι η εκτίμηση από αυτούς τους δυο συγγραφείς των σλοβένων θυμάτων είναι υπερβολικά χαμηλή. Οι συγγραφείς της (T. Tominsek, M. Sorn και D. Dubaja) έχουν ήδη εντοπίσει τα ονόματα ογδόντα επτά χιλιάδων θυμάτων και η έρευνά τους προγραμματίζεται να ολοκληρωθεί το 2006.

2. Οι απώλειες της Ελλάδας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

	Απώλειες	Προπολεμικά μεγέθη	Ποσοστό Απωλειών (%)
Ανθρώπινες απώλειες			
Θάνατοι (1940-1944)	475.000	7.335.000	6,5
Υλικές καταστροφές			
Ζώα εργασίας	855.000	2.005.000	42,06
Πρόβατα, χοίροι, πουλερικά	12.305.000	24.840.000	49,5
Δάση	5.000 τ.χμ.	19.180 τ.χμ.	25
Οχήματα (επιβατικά, φορτηγά, λεωφορεία)	11.300	17.200	65,7
Οδικές γέφυρες (άνω των 6 μέτρων)			90
Σιδηροδρομικό τροχαίο υλικό (ατμομηχανές, βαγόνια κ.λ.π.)	6.080	6.502	93,5
Σιδηροδρομικές γέφυρες (μήκους άνω των 10 μέτρων)	96	96	100
Οικοδομές	401.000	1.730.000	23,2
Εμπορικά πλοία (μέχρι τον Απρίλιο του 1945)	434	583	74,5

Υπουργείον Ανοικοδομήσεως, *Αι Θυσίαι της Ελλάδος εις τον Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον*, Αθήνα 1946, τ. 16, σ. 63.

3. Οι απώλειες του ελληνικού εμπορικού στόλου στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο⁶²

	Ελληνικός στόλος την 1 ^η Σεπτεμβρίου 1939		Ελληνικά πλοία που απωλέ- στηκαν ως τις 2 Σεπτ. 1945		Απώλειες (%)	
		Μεικτή χωρητικότητα		Μεικτή χωρητικότητα		
Φορτηγά	500	1.766.352				
Επιβατηγά	55	49.955				
Υπερωκεάνειο	1	16.690				
Διάφορα	21	3.997				
Σύνολο	577	1.837.034	432	1.346.520	74,8%	73,3%
Ιστιοφόρα και βενζινοκίνητα	713	55.057	551	52.634	77,3%	95,4%
Γενικό σύνολο	1.290	1.892.091	983	1.399.154		

Στις αρχές του πολέμου ο ελληνικός εμπορικός στόλος ήταν ο ένατος παγκοσμίως σε μέγεθος, επομένως η πλήρης σύνταξή του με τη συμμαχική πλευρά από την αρχή του πολέμου, ακόμη και πριν από την 28^η Οκτωβρίου του 1940, ήταν ένας σημαντικός παράγοντας. Το

ελληνικό εμπορικό ναυτικό κατά τη διάρκεια του πολέμου έχασε το μεγαλύτερο ποσοστό πλοίων μεικτής χωρητικότητας απ' όλους τους μεγάλους στόλους. Ακολουθούσε το βρετανικό με απώλεια 54% της μεικτής του χωρητικότητας κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης.

II. Μετακινήσεις πληθυσμών στη διάρκεια και μετά το τέλος του πολέμου

Ε-2. Απόσπασμα από την έκθεση ενός αξιωματούχου του γερμανικού Υπουργείου Εσωτερικών προς τον επικεφαλής της πολιτικής διοίκησης της Νότιας Στυρίας σχετικά με τις μαζικές εκδιώξεις των Σλοβένων⁶³, με ημερομηνία 30 Μαΐου 1941

Το πιο δυσεπίλυτο από τα προβλήματα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν στην Κάτω Στυρία, είναι η εκκαθάριση του εθνικού της σώματος από το ξένο σλαβικό στοιχείο, το οποίο δεν είναι δυνατόν να υποβληθεί στην διαδικασία εκγερμανισμού. Αν πρόκειται να επιτύχει ο επανεκγερμανισμός της Κάτω Στυρίας και αυτή η νοτιανατολική άκρη του Γερμανικού Ράιχ να μετατραπεί σε αξιόπιστο φραγμό απέναντι στα αιω-

νίως ταραχώδη Βαλκάνια, ο τοπικός πληθυσμός θα πρέπει οπωσδήποτε να απαλλαγεί από κάθε ουσία η οποία, είτε φυλετικά είτε από άποψη συμπεριφοράς, υπονομεύει τον εκγερμανισμό. Το έργο της Πατριωτικής Ένωσης Στυρίας μπορεί να πετύχει, μόνο αν εκκαθαριστεί το έδαφος σύμφωνα με τα όσα προτείνονται παραπάνω. Επομένως, θα πρέπει να σχεδιαστεί ο εκτοπισμός (μεταφορά) του πληθυσμού, ο οποίος θα πραγματοποιηθεί σε τέσσερα στάδια και σύμφωνα με τον τρόπο που έχει αποδειχθεί επιτυχής από παρόμοιες δραστηριότητες σε άλλες περιοχές που έχουν ανακτηθεί από το Ράιχ (στα ανατολικά κυρίως).

Οι ιστορικές προϋποθέσεις τέτοιων μέτρων είναι περισσότερο από προφανείς. Μια σαφής αντίληψη της πραγματικής ανάγκης για μία τέτοια ενέργεια θα πρέ-

⁶² Συγκέντρωση δεδομένων: Χρήστος Ε. Ντουσιάς.

⁶³ Η Γερμανία μεταξύ των δυο παγκοσμίων πολέμων θεωρούσε τη σλοβενική επικράτεια ως γερμανική και, όταν την κατέλαβε, θέλησε να την προσαρτήσει επίσημα στη Γερμανία ως το νότιο άκρο του γερμανικού Ράιχ. Αυτό θα έπρεπε να γίνει μέσα σε ένα εξάμηνο, δηλαδή μέχρι το τέλος του 1941. Οι ίδιοι οι Σλοβένοι θα έπρεπε είτε να εκτοπιστούν πέρα από τα σύνορα είτε να εκγερμανιστούν και στη χώρα θα εγκαθίστανταν Γερμανοί.

πει να παραμερίσει τα ανθρώπινα συναισθήματα, τα οποία είναι επίσης χαρακτηριστικά της γερμανικής φύσης, ιδίως όσον αφορά στις αμείλικτες καταστροφικές συγκρούσεις στις οποίες η γερμανική εθνικότητα έχει εκτεθεί εδώ, στην Κάτω Στυρία, από αυτούς οι οποίοι θα πρέπει τώρα να απομακρυνθούν. Οι εκτοπισμοί προς την Σερβία και εν μέρει την Κροατία θα πραγματοποιηθούν με σιδηροδρομικούς συρμούς οι οποίοι θα περιέχουν περί τα 1000 πρόσωπα έκαστος. Το χρονοδιάγραμμα της έναρξης και της εφαρμογής τους (προς το παρόν σχεδιάζονται ένας έως δύο σιδηροδρομικοί συρμοί ημερησίως) δεν έχει ακόμη καθοριστεί.

Ferenc, σ. 43.

Ποιο σκοπό έχει ο εκτοπισμός (απομάκρυνση) του πληθυσμού που σχεδιάζεται εδώ; Ποιες ήταν οι συνέπειες αυτού του σχεδίου;

Εικ. 50. 17 Νοεμβρίου του 1944

Η εποποιία ... του λαού της Αλβανίας, 1939-1944.

Αυτός ο ζωγραφικός πίνακας του Μπουκούρος Σειντίνης δείχνει στιγμιότυπα της απελευθέρωσης της αλβανικής πρωτεύουσας των Τιράνων, από τους Παρτιζάνους.

Ε-3. Αναφορά του ιταλού υψηλού επιτετραμμένου για την επαρχία της Λιουμπλιάνας (24 Αυγούστου 1942) σχετικά με ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων στην περιοχή

Όσον αφορά στο εμπιστευτικό έγγραφο υπ' αρ. 1362/2, της 16ης Αυγούστου 1942, λαμβάνω την ελευθερία να σας παραδώσω ένα σχεδιάγραμμα των προγραμμάτων δραστηριοτήτων που σκοπεύω να πραγματοποιήσω στην εν λόγω επαρχία. [...]

1. Το πρόβλημα του σλοβενικού πληθυσμού θα μπορούσε να επιλυθεί κατά τρεις τρόπους:

- α) μέσω της καταστροφής του εν λόγω πληθυσμού
- β) μέσω εκτοπισμών
- γ) μέσω της απομακρύνσεως των αντίπαλων στοιχείων, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής μιας σκληρής, αλλά δίκαιης πολιτικής συνένυρσης η οποία θα αποσκοπεί στο να τεθούν τα θεμέλια μιας χρήσιμης και δίκαιης συνεργασίας. Αυτή η πολιτική θα μας παρείχε μια δυνατότητα αφομοίωσης, η οποία θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνον εις βάθος χρόνου.

Επομένως, θα πρέπει να αποφασίσουμε ποιον από τους τρεις αυτούς τρόπους θα θέλαμε να επιλέξουμε.

2. Όσον αφορά στους μαζικούς εκτοπισμούς του πληθυσμού, θα έπρεπε να ακολουθήσουμε ένα πρόγραμμα προετοιμασμένο εκ των προτέρων, το οποίο θα έπρεπε να εφαρμοσθεί σε ολόκληρη την επαρχία. Θα ήταν καλύτερη η ίδρυση στρατοπέδων εργασίας και όχι στρατοπέδων συγκέντρωσης στα οποία οι έγκλειστοι απλώς μένουν άεργοι.

3. Προκειμένου να αντικατασταθεί ο σλοβενικός πληθυσμός από τον ιταλικό, θα πρέπει να προσδιοριστούν τα εξής:

- α) Σε ποια μέρη θα έπρεπε να μετακινηθεί ο σλοβενικός πληθυσμός
- β) Σε ποια μέρη θα μπορούσε να βρεθεί ο κατάλληλος ιταλικός πληθυσμός. Σε αυτή την περίπτωση θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν ότι ο πληθυσμός των βόρειων και των κεντρικών περιοχών της Ιταλίας είναι ο πλέον κατάλληλος για να εγκατασταθεί στις σλοβενικές περιοχές.
- γ) Εάν πρόκειται να εξιταλισθεί ολόκληρη η παραμεθόριος ζώνη, τότε θα πρέπει να προσδιοριστεί το εύρος αυτής της ζώνης (20 έως 30 χιλιόμετρα)
- δ) Εάν πρόκειται να μετακινηθεί ολόκληρος ο σλο-

βενικός πληθυσμός, αυτή η διαδικασία θα έπρεπε να αρχίσει να εφαρμόζεται στις περιοχές κατά μήκος της μεθορίου στις οποίες οι Σλοβένοι ζούν υπό ιταλικό καθεστώς.

Η γνώμη μου είναι πως η πλήρης ή έστω και μερική επανεγκατάσταση του σλοβενικού πληθυσμού είναι μάλλον αδύνατη κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ferenc, σ. 73-74.

Ενώ η «μαλακή» πολιτική κατοχής των Ιταλών στη Σλοβενία αποδείχθηκε ανεπιτυχής, οι ιταλικές πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, ακολουθώντας εντολές του Μουσολίνι, άρχισαν να παίρνουν στην ιταλική ζώνη κατοχής τα ίδια μέτρα με κείνα που εφαρμόζαν οι Γερμανοί στη δική τους, όπως: τυφεκισμοί ομήρων και μαζικές εκτελέσεις Παρτιζάνων που συλλαμβάνονταν, παράνομων μαχητών του Απελευθερωτικού Μετώπου, κατοίκων χωριών για τα οποία υπήρχαν υποψίες ότι συμπαθούσαν το απελευθερωτικό κίνημα αλλά και εντελώς αθώων ανθρώπων. Σε όλη τη διάρκεια της κατοχής της Επαρχίας Λιουμπλιάνας από τους Ιταλούς, οι ιταλικές ένοπλες δυνάμεις εκτέλεσαν τουλάχιστον 416 μεμονωμένα πρόσωπα και πραγματοποίησαν τουλάχιστον 238 ομαδικές εκτελέσεις, θανατώνοντας σ' αυτές 1.153 πρόσωπα. Έχουμε λοιπόν, ένα σύνολο τουλάχιστον 1.569 εκτελεσμένων προσώπων, χωρίς να υπολογίζουμε τα θύματα του στρατοδικείου της Λιουμπλιάνας και των μαζικών εκτοπισμών. Ο τελικός στόχος ήταν να «εκκαθαριστεί» η σλοβενική επικράτεια, ώστε να προετοιμαστεί για την εγκατάσταση ιταλών εποίκων μετά τον πόλεμο.

Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές μεταξύ του γερμανικού και του ιταλικού σχεδίου; Συγκρίνετε αυτή την πηγή με την προηγούμενη.

E-4. Οι διωγμοί εναντίον της γερμανικής μειονότητας στη Ρουμανία μετά τον πόλεμο

- 1) Όλοι οι άνδρες ηλικίας από δεκαεπτά έως σαράντα πέντε ετών υπόκεινται σε φυλάκιση.
- 2) Επίσης, όλες οι γυναίκες μεταξύ δεκαοχτώ και τριάντα ετών.
- 3) Δεν γίνεται δεκτή καμιά εξαίρεση όσον αφορά στις ανωτέρω κατηγορίες, εκτός από εκείνες τις γυναίκες οι οποίες έχουν νήπια ηλικίας μικρότερης του ενός έτους

και εκείνες οι οποίες υποφέρουν από ασθένεια που τις καθιστά ανίκανες για εργασία. [...]

6. Όλοι οι υποκείμενοι σε φυλάκιση θα πρέπει να παραδοθούν στην αρμόδια Λεγεώνα Χωροφυλακής, η οποία θα τους οδηγήσει στους χώρους συγκέντρωσης που θα έχουν εκ των προτέρων καθοριστεί από την αστυνομία και τις τοπικές αρχές χωροφυλακής. Επισημαίνεται ότι οι εν λόγω χώροι συγκέντρωσης θα πρέπει οπωσδήποτε να βρίσκονται πέραξ σιδηροδρομικών σταθμών.

7) Όσον αφορά στη διατροφή των υποκείμενων σε φυλάκιση, υπεύθυνοι μέχρι την άφιξή τους στους χώρους συγκέντρωσης είναι οι ίδιοι. Από την άφιξή τους και μετά, αρμόδιες θα είναι οι ρουμανικές αρχές (χωροφυλακή και αστυνομία) από δύο έως έξι ημέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων θα πρέπει να τους παρέχεται τουλάχιστον ένα ζεστό γεύμα ημερησίως.

Baier, σ. 38-39.

Η κατάκτηση της Ρουμανίας από τον Κόκκινο Στρατό οδήγησε στην έναρξη της εκδίωξης της γερμανικής μειονότητας από τη χώρα αυτή. Πολλά μέλη της εκτοπίστηκαν στη Σοβιετική Ένωση. Η μαρτυρία που παρατίθεται παραπάνω είναι η Διαταγή υπ' αρ. 32.475S της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης, η οποία περιέχει τη διαδικασία που θα ακολουθούσαν για τη συγκέντρωση των μελών της γερμανικής μειονότητας (3^η Ιανουαρίου 1945).

Έφερε η σοβιετική κατοχή την ελευθερία και τη δημοκρατία στη Ρουμανία; Το θεωρείτε φυσικό να απελαύνονται άνθρωποι απλώς εξαιτίας της εθνικής τους ταυτότητας; Ήταν ένοχοι όλοι όσοι απελάθηκαν; Ενδιαφέρθηκε κανείς να εξακριβώσει τους ενόχους, που θα έπρεπε να τιμωρηθούν, από τους άλλους; Γνωρίζετε άλλα παραδείγματα από την ιστορία του εικοστού αιώνα, όπου να εφαρμόστηκε η αρχή της «συλλογικής ευθύνης»;

E-5. Προσωπικό σημείωμα του βρετανού πρωθυπουργού, Ουίνστον Τσώρτσιλ, προς τον βρετανό υπουργό Εξωτερικών, με θέμα την απέλαση στη Σοβιετική Ένωση των ρουμάνων πολιτών γερμανικής καταγωγής (19 Ιανουαρίου 1945)

Προσωπικό σημείωμα του πρωθυπουργού

Ντάουνινγκ Στρητ 10,
Πρωθυπουργικό Μέγαρο
19. I 1945

Αριθμός σειράς: Μ. 91/5

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Νομίζω πως παίρνουμε υπερβολικά ενεργό στάση ενάντια στο γεγονός της απέλασης Αυστριακών, Σαξόνων και άλλων Γερμανών ή οιονεί γερμανικών στοιχείων από την Ρουμανία στη Ρωσία, προκειμένου να υποχρεωθούν σε εργασία. Αν λάβουμε υπ' όψιν μας όλα όσα υπέφερε η Ρωσία, την προμελετημένη επίθεση της Ρουμανίας εναντίον της καθώς και τις τεράστιες στρατιές που η Ρωσία εξακολουθεί επί του παρόντος να έχει στο μέτωπο αλλά και τις τρομερές συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων σε πολλά μέρη της Ευρώπης, δεν κατανοώ για ποιο λόγο λέγεται ότι οι Ρώσοι σφάλλουν, όταν ζητούν εκατό ή εκατόν πενήντα χιλιάδες τέτοιους ανθρώπους για να εργαστούν στα ορυχεία τους. Επίσης, πρέπει να θυμόμαστε ότι υποσχεθήκαμε να αφήσουμε τη μοίρα της Ρουμανίας κατά το μάλλον ή ήττον στα χέρια των Ρώσων. Δεν μπορώ να θεωρήσω άδικο, αν πάρουμε υπ' όψιν μας όλα όσα συνέβησαν προηγουμένως, το να πάρουν οι Ρώσοι κάποιους Ρουμάνους, όποιος προέλευσης θέλουν, και να τους βάλουν να εργαστούν στα ρωσικά ορυχεία.

Baier, σ. 31.

Χαρακτηρίστε από ηθική άποψη τη στάση του Ουίνστον Τσόρτσιλ. Δείχνει αυτή η στάση σεβασμό προς τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τα οποία την ίδια στιγμή προσπαθούσαν να προάγουν τα Ηνωμένα Έθνη;

► **Εικ. 51. Πρόσφυγες από τη Βοσνία στη Σερβία, 1941**

Milošević, σ. 246.

Περισσότεροι από τετρακόσιες χιλιάδες Σέρβοι πρόσφυγες απ' όλες τις περιοχές της Γιουγκοσλαβίας βρήκαν καταφύγιο στις περιοχές της κατεχόμενης Σερβίας.

► **Εικ. 52. Επιστροφή της Σλοβενικής Φρουράς της Πατρίδας (ντομομπράντσι) τον Ιούνιο του 1945**

 Η Σλοβενική Φρουρά της Πατρίδας ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1943 στη Λιουμπλιάνα για να πολεμήσει ενάντια στο Απελευθερωτικό Μέτωπο. Οργανώθηκε από τους Γερμανούς και τα μέλη της ήταν κυρίως καθολικοί και αντικομμουνιστές. Οι Γερμανοί πάλι, οι οποίοι δεν εμπιστεύονταν τη Φρουρά της Πατρίδας, απαίτησαν τα μέλη της να επιβεβαιώσουν τη νομιμοφροσύνη τους συμμετέχοντας σε μια δημόσια τελετή, όπου έδωσαν όρκο την ημέρα των γενεθλίων του Χίτλερ (στις 20 Απριλίου του 1944). Στο τέλος του πολέμου τα μέλη της Φρουράς της Πατρίδας οπισθοχώρησαν στην Αυστρία μαζί με τον γερμανικό στρατό κι

εκεί αφοπλίστηκαν από τους Βρετανούς, ως συνεργάτες των Γερμανών. Τον Ιούνιο του 1945 οι Βρετανοί τους επέστρεψαν στη Γιουγκοσλαβία. Επτά έως έντεκα χιλιάδες εκτελέστηκαν σε διάφορα μέρη της Σλοβενίας, αλλά αυτό δεν έγινε δημόσια γνωστό στη Σλοβενία πριν από το 1975. Τη δεκαετία του 1980 το θέμα των μαζικών εκτελέσεων, η ευθύνη γι' αυτές και οι επώδυνες συνέπειές τους για το σλοβενικό έθνος άρχισαν να συζητούνται ανοιχτά από τους διανοούμενους. Μετά τις πρώτες δημοκρατικές εκλογές του 1990 ακολούθησε μια τελετή συμφιλίωσης στο Κοτσέφσκι Ρογκ, όπου βρίσκονται και οι μεγαλύτεροι ομαδικοί τάφοι.

III. Αλλαγές στα πολιτικά συστήματα

Ε-6. Η προσφορά του Ουίνστον Τσώρτσιλ για μια συμφωνία «ποσοστών»⁶⁴

Ρουμανία	Ρωσία	90%	
	Άλλοι	10%	
Ελλάδα	Μεγάλη Βρετανία	90%	
	Άλλοι	10%	
Γιουγκοσλαβία		50/50	
Ουγγαρία		50/50	
Βουλγαρία	Ρωσία	75%	90%
	Άλλοι	25%	10%

Βουλγαρία – ο ανεξέλεγκτος σύμμαχος του Γ' Ράιχ, σ. 96.

Ε-7. Ένα βήμα προς τη μονοπώληση από τους Κομμουνιστές των κρατικών αρχών της Γιουγκοσλαβίας μετά τον πόλεμο

Πρόταση απόφασης σχετικά με το υπό θέσπιση σύνταγμα του Κρατικού Αντιφασιστικού Συμβουλίου Εθνικής Απελευθέρωσης της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, ως ανώτατου νομοθετικού και εκτελεστικού εθνικού αντιπροσωπευτικού οργάνου της Ομοσπονδιακής Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

1^η Ιουλίου του 1944

Παράγραφος 1^η

Στηριγμένο στην ελεύθερα εκφρασμένη θέληση⁶⁵ των εθνών που ζουν στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, και

σύμφωνα με τις αποφάσεις που λήφθηκαν στη δεύτερη σύνοδο του Αντιφασιστικού Συμβουλίου Εθνικής Απελευθέρωσης της Γιουγκοσλαβίας στο Γιάιτσε την 29^η και την 30^η Νοεμβρίου του 1943, το Κρατικό Αντιφασιστικό Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης συγκροτείται σε ανώτατο όργανο κρατικής εξουσίας στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, ως ίσο ομοσπονδιακό μέρος της Δημοκρατικής Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας.

Zgonjanin, κ.ά., σ. 399.

 Κατά τη διάρκεια του 1944 οι μονάδες των κομμουνιστών Παρτιζάνων εδραίωσαν την εξουσία τους σε ολόκληρη τη Γιουγκοσλαβία, συμπεριλαμβανομένης της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. Στις αποφάσεις που έλαβε το Κρατικό Αντιφασιστικό Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, μπορούμε να δούμε ότι εργάστηκαν συστηματικά μετά τον πόλεμο, για να πετύχουν το κομμουνιστικό μονοπώλιο επί των διαφόρων αρχών εξουσίας.

 Σχολιάστε το γεγονός ότι η πηγή αναφέρει την «ελεύθερα εκφρασμένη θέληση των εθνών» της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, μολοντί δεν είχαν προηγηθεί εκλογές. Υπάρχει κάποιο παρόμοιο παράδειγμα από τη δική σας χώρα;

⁶⁴ Η συμφωνία την οποία πρότεινε ο Τσώρτσιλ στον Στάλιν στις 9 Οκτωβρίου του 1944, στη Συνδιάσκεψη της Μόσχας.

⁶⁵ Ωστόσο, εκείνη την εποχή δεν είχαν γίνει δημοκρατικές εκλογές στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη.

► **Εικ. 53. Ο λαός της Αθήνας επευφημεί την άφιξη του βρετανικού στρατού μετά την Απελευθέρωση**

ΙΕΕ, τ. 16, σ. 101.

🔑 Οι βρετανικές και οι αμερικανικές σημαίες φαίνονται πλάι στις ελληνικές μαζί με τα σύμβολα του ΕΑΜ και του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Ε-8. Τον Μάιο του 1945, ο Γιόζιπ Χόρβατ, δημοσιογράφος και ιστορικός, υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της αποχώρησης των Ουστάσι από το Ζάγκρεμπ και της άφιξης των Παρτιζάνων

«8 Μαΐου. Πέρασα περπατώντας μέσα από το Τουσκάνιτς. Πηγαίνοντας, ήμουν χαρούμενος σαν παιδί. Για τέσσερα ολόκληρα χρόνια κι ένα μήνα δεν επιτρεπόταν να περάσω από εδώ. Αυτό το μικρό πραγματάκι μ' έκανε να νιώσω πως η λευτεριά είχε έρθει, πως μπαίναμε σε μια νέα ζωή. Τόσο περίεργο αίσθημα στην καρδιά, ο νους του ανθρώπου δεν μπορεί να το καταλάβει πως ο φόβος πάει, πέρασε. [...]

9 Μαΐου. Ο στρατός, που φτάνει, εξακολουθεί να περνά μέσα από την πόλη με ρούχα καταξοχισμένα, αλλά εξαιρετο οπλισμό, αληθινοί πολεμιστές. [...] Παρεμπιπτόντως, όσον αφορά τους κουρελιασμένους και βρώμικους μαχητές: τι ψέμα που είναι όλοι αυτοί οι ζωγραφικοί πίνακες με τις πολεμικές σκηνές, που έχουν τους πολεμιστές να είναι πάντοτε καθαροί, καλοβαλμένοι, καλοχτενισμένοι και φρεσκοξυρισμένοι!

αυτό δεν είναι τώρα πια ούτε εξιδανίκευση ούτε στυλ, μονάχα κακόμοιρη ηλιθιότητα. [...]

14 Μαΐου. Εξαιτίας του κακού καιρού κοιμήθηκα άσχημα. Είδα τη μαμά και πήγα έναν περίπατο. Μου ζήτησαν να πάω στο ΗΒΖ [Βιβλιογραφικό Ινστιτούτο Κροατικών Εκδόσεων] για να καταγραφούν κάποια προσωπικά δεδομένα. Η ατμόσφαιρα εκεί ήταν καταθλιπτική. Πολιτικός επικεφαλής του ΗΒΖ είχε διοριστεί κάποιος καθηγητής ο οποίος δεν είχε την παραμικρή ιδέα για το ποιος ήταν ο ρόλος του. Γύρισα σπίτι μαζί με την Φρίτσικα. Σπίτι υπήρχε κάποιος πανικός, καθώς δύο ένστολοι είχαν πάρει μαζί τους τον Τσίγκο. Αλλά το επεισόδιο είχε ευτυχή κατάληξη, ο Τσίγκο αφέθηκε ελεύθερος μετά από μισή ώρα. Μόνον το πολύτιμο κουτί με τα εργαλεία του χάθηκε».

Horvat, σ. 229-231.

📌 Τι σκέφτεστε για τις ενέργειες της νέας παρτιζάνικης κυβέρνησης, που περιγράφονται παραπάνω; Κατά τη γνώμη σας, αυτά τα κομμάτια από το ημερολόγιο του Χόρβατ μαρτυρούν κάποιο είδος αυτολογοκρισίας;

► **Εικ. 54. Οι Παρτιζάνοι μπαίνουν στο Ζάγκρεμπ, 8 Μαΐου του 1945**

Μουσείο της Πόλης του Ζάγκρεμπ.

5 Περιγράψτε τι βλέπετε στη φωτογραφία. Είναι φανερό πως η φωτογραφία αυτή απεικονίζει ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός; Γιατί είναι άδεια η κεντρική πλατεία του Ζάγκρεμπ;

Εικ. 55. Η συνάντηση στην πλατεία Μπαν Τζελάσιτς του Ζάγκρεμπ, τον Μάιο του 1945, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τους Παρτιζάνους

Πινακοθήκη των Κρατικών Αρχείων, Ζάγκρεμπ.

5 Γιατί πλημμύρισε με κόσμο η κεντρική πλατεία της πόλης δυο μέρες μετά την είσοδο στο Ζάγκρεμπ των Παρτιζάνων; Ποια είναι τα πιθανά κίνητρα της προσέλευσης αυτού του κόσμου στη συγκέντρωση που οργάνωσαν οι νέες κρατικές αρχές;

Ε-9. Απόσπασμα από τα πρακτικά συνεδρίασης της ηγεσίας του Βουλγαρικού Εργατικού Κόμματος (Κομμουνιστικού), όπου συζητούνται οι δικαστικές κρίσεις για τα μέλη του προηγούμενου καθεστώτος

20 Ιανουαρίου 1945

Ημερήσια διάταξη της συζήτησης: Ανταλλαγή ιδεών και απόψεων σχετικά με τις αποφάσεις που θα ληφθούν στις δυο δίκες. [...]

Υπουργός Μίντσο Μείτσεφ: Οι σύντροφοι που έχουν αναλάβει λαϊκοί εισαγγελείς ενεργούν με εντε-

λώς λάθος τρόπο. Ψάχνουν να βρουν το βαρύτερο έγκλημα και μετά συνεχίζουν διαβαθμίζοντας τα υπόλοιπα εγκλήματα προς τα κάτω. Θέλουν τη θανατική καταδίκη μόνο για τους πιο ενόχους και για τους άλλους (που δεν είναι και τόσο ένοχοι σε σχέση με τους προηγούμενους) θέλουν ελαφρότερες ποινές. Δεν αναζητούν να βρουν αρκετά τεκμήρια για να αποδειχτεί πως υπήρξε κάποιο σοβαρό έγκλημα που πρέπει να επισύρει τη θανατική ποινή, αλλά ψάχνουν να βρουν τους άλλους που έχουν διαπράξει βαρύτερα εγκλήματα.

Γκεόργκι Τσανκόφ: Η γραμμή, όπου κινούνται οι εισαγγελείς μας, δεν είναι του λαού που θέλει να χτυπήσει αυτή την καμαρίλα, αλλά ανθρώπων που μοιάζουν να στέκονταν παράμερα σε όλο τον αγώνα των Βουλγάρων και τώρα δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να μετράν την ενοχή του καθενός. Οι εισαγγελείς μας δεν δρουν σαν λαός που ψάχνει να βρει ακόμη και το μικρότερο τεκμήριο που θα αποδείξει πως αυτοί οι εγκληματίες είναι ένοχοι. [...]

Τράιτσο Κοστόφ: Με κανέναν τρόπο δεν μπορούμε εμείς να συμφωνήσουμε με τη γραμμή δράσης των συντρόφων εισαγγελέων. Εγώ προτείνω: για τους αντιβασιλείς, θανατική ποινή, και για τους τρεις... Για τους συμβούλους, τον Σέβοφ και τους άλλους τέσσερεις, καταδίκες εις θάνατον... Για την πρώτη κυβέρνηση του Φίλοφ – αυτό είναι σαφές – θάνατο. [...] Για τη δεύτερη κυβέρνηση του Φίλοφ: το ίδιο. [...]

Εγκρίθηκε.

Χρηστομάθεια της βουλγαρικής ιστορίας, σ. 484-485.

5 Πώς αποφασίζονταν αυτές οι ποινές; Με βάση την πραγματική ενοχή ή μήπως με άλλα κριτήρια; Υποτίθεται πως τέτοιες αποφάσεις πρέπει να τις παίρνουν οι πολιτικοί ηγέτες ή μήπως οι αρμόδιοι δικαστικοί θεσμοί;

Ε-10. Έκθεση του υπουργού Δικαιοσύνης σχετικά με τον αριθμό των προσώπων που καταδικάστηκαν από τα λαϊκά δικαστήρια στη Βουλγαρία

Από έκθεση του Δρα Μίντσο Νέιτσεφ, υπουργού Δικαιοσύνης, προς την Εθνική Επιτροπή του Πατριωτικού Μετώπου:

« [...] Από τις 23 Δεκεμβρίου του 1944 ως τις 31 Μαρτίου του 1945 το Λαϊκό Δικαστήριο δίκασε 145 υποθέσεις οι οποίες αφορούσαν 10.907 κατηγορούμενους. Καταδικάστηκαν ως εξής: 2.680: καταδικάστηκαν εις θάνατον, 1.921: ισόβια, 19 σε εικοσαετή κάθειρξη, 962 σε δεκαπενταετή κάθειρξη, 727 σε δέκα χρόνια, οι υπόλοιποι 3.241 σε λιγότερα από δέκα χρόνια. Η παρουσία όλων σχεδόν των καταδίκων κατασχέθηκε».

Manov, σ. 227.

E-11. Βρετανικό υπόμνημα σχετικά με τις δίκες και την εκτέλεση των ποινών εις βάρος των χαρακτηρισμένων ως εγκληματιών πολέμου στις απελευθερωμένες χώρες και τις χώρες δορυφόρου του Άξονα

Βρετανική Πρεσβεία στην Ουάσιγκτον, 31 Μαρτίου 1945

2. Μολονότι τα άτομα αυτά, τα οποία εκτελέστηκαν μετά τις πρόσφατες δίκες στη Βουλγαρία, συγκαταλέγονταν μεταξύ των «εγκληματιών πολέμου», είναι προφανές από το ίδιο το κείμενο της κατηγορίας και από όλες τις περιστάσεις οι οποίες συνδέονται με τις δίκες ότι στην πραγματικότητα ο χαρακτήρας αυτών των δικών ήταν πολιτικός. Ένας ειδικός νόμος με αναδρομική ισχύ επιβλήθηκε γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό, και έτσι αυτοί που κατέχουν αυτήν τη στιγμή την εξουσία, θα αδράξουν την ευκαιρία, για να απαλλαγούν από όσους μπορούν περισσότερους πολιτικούς που τηρούν εχθρική στάση απέναντί τους.

3. Μια τέτοια εκκαθάριση, μολονότι δεν εφαρμόζεται παρά μόνον εν μέρει, εύκολα θα προκαλούσε κενό στην πολιτική ζωή της χώρας, επιτρέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο σε μια συγκεκριμένη μονοκομματική κυβέρνηση να αναλάβει η ίδια την εξουσία και να εγκαθιδρύσει την δικτατορία της.

Βουλγαρία – ο ανεξέλεγκτος σύμμαχος του Γ' Ράιχ, σ. 222-223.

Όταν γνωρίζετε ότι ο αριθμός των ανθρώπων που καταδικάστηκαν σε θάνατο στις δίκες της Νυρεμβέργης ήταν μερικές δωδεκάδες και ο αντίστοιχος στην Ιαπωνία ακόμη μικρότερος, πώς μπορείτε να εξηγήσετε τον μεγάλο αριθμό των εκτελεσμένων από το Λαϊκό Δικαστήριο στη Βουλγαρία; Πώς σχολίασε αυτές τις δίκες η βρετανική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον;

► Εικ. 56. 13^η Νοεμβρίου του 1944. Θερμή υποδοχή στα απελευθερωμένα Σκόπια των στρατιωτικών, πολιτικών και κρατικών ηγετών της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας

E-12. Απόσπασμα κειμένου, όπου περιγράφεται η εισβολή του Κόκκινου Στρατού στη Βουλγαρία και η κατάληψη της εξουσίας από το Πατριωτικό Μέτωπο

Εδώ και σαράντα πέντε χρόνια η ημέρα της 9^{ης} Σεπτεμβρίου του 1944 γιορτάζεται και εγκωμιάζεται ως ο «αντιφασιστικός ξεσηκωμός του λαού» και ως «σοσιαλιστική επανάσταση». Στην πραγματικότητα, ήταν ένα πραξικόπημα που έγινε με τη βοήθεια μιας ξένης χώρας που ο στρατός της μπήκε στη Βουλγαρία, αφού μας είχε κηρύξει τον πόλεμο. Στη Βουλγαρία δεν έπεσε ούτε μια σφαίρα εναντίον του Κόκκινου Στρατού του Στάλιν. Αντιθέτως, τον καλωσόρισαν σαν ελευθερωτή μας... Οι αντάρτες «θριαμβευτικά» άρχισαν να βγαίνουν από τα δάση και να πηγαίνουν στις πόλεις και τα χωριά, ανεμίζοντας κόκκινα μαντήλια και φωνάζοντας συνθήματα: «Θάνατος στο φασισμό! Λευτεριά στο λαό!». Η λέξη που ακουγόταν συχνότερα εκείνες τις ημέρες ήταν «Θάνατος!». [...]

Κανένας ξεσηκωμός δεν υπήρξε, αφού η κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου είχε πάρει την εξουσία χωρίς να χυθεί σταγόνα αίμα. Αλλά αυτοί ακριβώς, οι νέοι κάτοχοι της εξουσίας, ήταν που άρχισαν να χύνουν το αίμα. Από την πρώτη ημέρα της εξουσίας τους. Όλα αυτά έγιναν με τη σιωπηρή έγκριση των *μπράτουσκι*, των «ρώσων αδερφών μας».

Manov, σ. 11-12.

3 Πώς βλέπει ο συγγραφέας αυτής της πηγής την αλλαγή καθεστώτος; Ποιο ρόλο παίζουν σ' αυτό το γεγονός αφενός ο Κόκκινος Στρατός και αφετέρου οι Παρ-

τιζάνοι και το Πατριωτικό Μέτωπο; Πώς παρουσιάστηκαν αυτοί οι ρόλοι από τους νικητές;

► **Εικ. 57. Θερμή υποδοχή των κατοίκων του Βελιγραδίου στον βουλγαρικό στρατό**

Key «Ζήτω ο αδελφός βουλγαρικός στρατός!». Μ' αυτό το σύνθημα καλωσόρισαν οι κάτοικοι του Βελιγραδίου το στρατό της γειτονικής χώρας. Η Βουλγαρία πήρε μέρος στον Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό του αντιχιτλερικού συνασπισμού από τον Σεπτέμβριο του 1944 ως τον Μάιο του 1945. Ο βουλγαρικός στρατός μαζί με γιουγκοσλάβους αντάρτες και μονάδες από το ουκρανικό μέτωπο έδωσε μάχες στα εδάφη της Γιουγκοσλαβίας, της Ουγγαρίας και της Αυστρίας.

3 Γενικές ερωτήσεις υποκεφαλαίου III

Ποιες αλλαγές γνώρισε το πολιτικό σύστημα της δικής σας χώρας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο; Μεσολάβησαν άλλες μείζονες πολιτικές αλλαγές στη χώρα σας τις δεκαετίες που ακολούθησαν τον πόλεμο και για ποιους λόγους συνέβησαν αυτές; Συγκρίνετε όσα συνέβησαν στη χώρα σας με αυτά που έγιναν στις γειτονικές χώρες.